

Gyógyszerészettörténeti közlemények

Gyógyszerészet 24. 426—429. 1980.

Gyógyszertárak papír szükségpénz kibocsátásai

RÁDÓCZY GYULA

A szerző az I. világháború alatt és közvetlenül utána fellepett nyomasztó aprópénzhiány áthidalására szolgáló olyan papíros anyagú szükségpénzeket ismerteti, amelyeket gyógyszertárak bocsátottak ki.

*

A szükségpénz olyan nem törvényes fizetőeszköz, amelyet különböző, normális viszonyok között pénz kibocsátására nem jogosult és nem hivatott szervek vagy személyek bocsátanak ki és amint a nevük is elárulja, a törvényes fizetőeszközöknek — többnyire aprópénznek — valamilyen szükségállapot (gazdasági válság, ostromállapot, háború stb.) következtében kialakult hiányának kiküszöbölésére szolgál. A szükségpénz csak részlegesen tölt be pénzfunkciókat, és csak meghatározott, rövid ideig, korlátolt területen lehet forgalomban.

A szükségpénzeket tehát megyék, városok, katonai parancsnokságok, üzemek vagy magánosok bocsátanak ki — rendszerint aprópénzhiány áthidalására, amelyek ideiglenesen — a kibocsátó vonatkozásában — átveszik a törvényes fizetési eszközök szerepét. Fedezetükre szolgál a kibocsátó vagyona, amely lehet ingatlan, áru vagy éppen nagy címletű bankjegy, amelyekkel kisebb összegű fizetéseket nem tudnak megoldani. A szükségpénz kibocsátással a fizetéstechnikai nehézségeket hárítják el. Fontos, hogy a kibocsátó az általa forgalomba hozott szükségpénzeket fizetesként szintén elfogadja, azokért árut vagy törvényes fizetőeszközt adjon vagy hatósági kibocsátás esetén azokat adófizetésnél is elfogadják.

Eddigi ismereteink szerint Magyarországon először Lányi Pál dobsinai rézbányatulajdonos bocsátott ki papír szükségpénzt 1723-ban. A XIX. század első felében már szórványosan jelentkeztek a szükségpénzkibocsátások, a szabadságharc alatt pedig már tömegesen bocsátottak ki papír szükségpénzeket különböző szervek és azóta is a törvényes fizetőeszközök hiányának felleptekor gyorsan megjelennek a pénzforgalomban, hogy lehetőség szerint a rendkívüli körülmények között is zökkenőmentessé tegyék azt.

Mivel Magyarországon a pénzkibocsátás mindig felségjog, ill. az állam kizárólagos joga volt, az államkincstár és a jegybank rendszerint erélyesen tiltakozni szokott a szükségpénzkibocsátások ellen, bár tudunk olyan esetekről is, amikor engedélyezték a forgalombahozatalukat. (Az Országos Árvizsgáló Bizottság 1920. augusztus 20-án kelt 12.620/1920. sz. utasítása.)

A gyógyszerforgalom zökkenőmentes ellátása céljából egyes gyógyszertárak is bocsátottak ki

papír szükségpénzeket. Ezeket gyógyszervásárláskor aprópénz hiányában adták vissza, ha a fizetés nagyobb címletű törvényes fizetőeszközzel történt, mintegy váltópénzként. Természetesen ezeket a gyógyszertár által kibocsátott szükségpénzeket, az ezt követő gyógyszervásárlások alkalmával szintén pénzként fogadták el ugyanabban a patikában. Ha pedig ezekből a szükségpénzekből a betegnél nagyobb mennyiségű gyűlt össze, akkor azokat az illető gyógyszertár nagyobb címletű törvényes fizetőeszközzel váltotta át. Természetesen a gyógyszertárak számára a szükségpénz kibocsátás más szempontból is előnyös volt, ami részint abban állt, hogy a szükségpénzen feltüntették a gyógyszertár (vagy tulajdonosa, bérlője) nevét és címét, így az egy természetes reklámot is jelentett. Másrészt pedig — mivel a szükségpénzt csak a kibocsátó gyógyszertár váltotta ismét át törvényes pénzre vagy gyógyszerre — a betegnek érdekévé vált, hogy ismételtlen ugyanabban a gyógyszertárban vásároljon.

Külföldön gyakran előfordult, hogy a gyógyszertárak papír szükségpénzeket adtak ki, Magyarországon azonban csak az itt közölt néhány kibocsátást ismerjük. Ezért érdemes lenne felkutatni az itt még nem ismerteket, még fellelhető esetleges példányokat és közzétenni azok leírását és fotóit.

Eddigi ismereteink szerint első ízben szükségpénzt magyar gyógyszertár 1915. május 27-én bocsátott ki Homokszilben (Temes vármegye): *Daubner József* „MINERVA” gyógyszertára (alapítási év 1896). Ez a szükségpénz sorozat különböző színű, 125×60 mm nagyságú, 10, 20 és 50 filléres, valamint I koronás címletekből állt. Az egyes példányokon a helyi hatóság engedélyét jelzi a bal alsó sarokba nyomott szárazbélyegző vagy a hátoldalon látható gumibélyegző nyomat.

A Tanácsköztársaság ideje alatt a budapesti Vámház (ma Tolbucsin) körút 14. szám alatti „FEHÉR KERESZT” gyógyszertár (alapítási év 1887) bocsátott ki 1, 2 és 5 koronás címletű, 124×77 mm méretű szükségpénzeket. Az akkori tulajdonos *Ruditz Ignác* volt, de a szükségpénzeket *Grósz Nándornak* vagy *Fehér Róbertnek* az aláírásai szerepelnek. Mint a gyógyszertár üzemeltetői aláírásukkal mintegy érvényesítették a forgalomba hozott szükségpénzeket.

Még a trianoni békeszerződés megkötése előtt Keveváran (Temes vármegye) *Török Gyula* „SZENTLÉLEK” gyógyszertára (alapítási év 1846) bocsátott ki négy nyelvű (az előlapon is és a hátoldalon is 2—2 nyelvű) szöveggel szükségpénzeket, 104×64 mm-es nagyságban, 20, 30 és 50 fillé-

0954 Szükségutalvány 10 fillérről. **1915. Notanweisung über 10 Heller.**
 (Kiadva a váltópénz hiánya miatt.) (Ausgelöst wegen Mangel an Wechselmünze.)
 Két ilyen utalvány ellenében bárkinek 2 (kettő) koronát állami papírpénzben fizeték ki vagy az utalványokat a váltópénzhiány megszűnésével érczénnyel visszaváltom.
 Daubner József gyógyszerész Hamokszil.
 Beváltási határidő 1916. jan. 1-ig. Einlösungszeit bis 1. Januar 1916.

0807 Szükségutalvány 20 fillérről. **1915. Notanweisung über 20 Heller.**
 (Kiadva a váltópénz hiánya miatt.) (Ausgelöst wegen Mangel an Wechselmünze.)
 Tíz ilyen utalvány ellenében bárkinek 2 (kettő) koronát állami papírpénzben fizeték ki vagy az utalványokat a váltópénzhiány megszűnésével érczénnyel visszaváltom.
 Daubner József gyógyszerész Hamokszil.
 Beváltási határidő 1916. jan. 1-ig. Einlösungszeit bis 1. Januar 1916.

Szükségutalvány 50 fillérről. **1915. Notanweisung über 50 Heller.**
 (Kiadva a váltópénz hiánya miatt.) (Ausgelöst wegen Mangel an Wechselmünze.)
 Négy ilyen utalvány ellenében bárkinek 2 (kettő) koronát állami papírpénzben fizeték ki vagy az utalványokat a váltópénzhiány megszűnésével érczénnyel visszaváltom.
 Daubner József gyógyszerész Hamokszil.
 Beváltási határidő 1916. jan. 1-ig. Einlösungszeit bis 1. Januar 1916.

Szükségutalvány 1 koronáról. **1915. Notanweisung über 1 Krone.**
 (Kiadva a váltópénz hiánya miatt.) (Ausgelöst wegen Mangel an Wechselmünze.)
 Két ilyen utalvány ellenében bárkinek 2 (kettő) koronát állami papírpénzben fizeték ki vagy az utalványokat a váltópénzhiány megszűnésével érczénnyel visszaváltom.
 Daubner József gyógyszerész Hamokszil.
 Beváltási határidő 1916. jan. 1-ig. Einlösungszeit bis 1. Januar 1916.

1. ábra. Az első magyar gyógyszerészeti szükségpénz sorozat

res címletekben. Minden példány magyar, német, szerb és román nyelvű párhuzamos szöveggel jött forgalomba.

Az I. világháború végén és közvetlenül a háborút követő években az infláció már annyira előrehaladt, hogy az államnak nem volt érdemes váltópénzeket vernie. A pénzforgalom azonban még jelentős

A „Fehér Kereszt” gyógyszerértár (IV. Vámház-körút 14. sz.)
 ezen szelvény ellenében
egy korona
 értékű árut szolgáltat ki, vagy 25 darabonként készpénzre beváltja.
 Fehér Róbert
 a gyógyszerértár üzemeltetője.
 Markov nyomat, IV., Fehérvölgy-utca 6.

A „Fehér Kereszt” gyógyszerértár (IV. Vámház-körút 14. sz.)
 ezen szelvény ellenében
két korona
 értékű árut szolgáltat ki, vagy 25 darabonként készpénzre beváltja.
 a gyógyszerértár üzemeltetője.
 Markov nyomat, IV., Fehérvölgy-utca 6.

2. ábra. Gyógyszerészeti szükségpénzek a Tanácsköztársaság idejéből

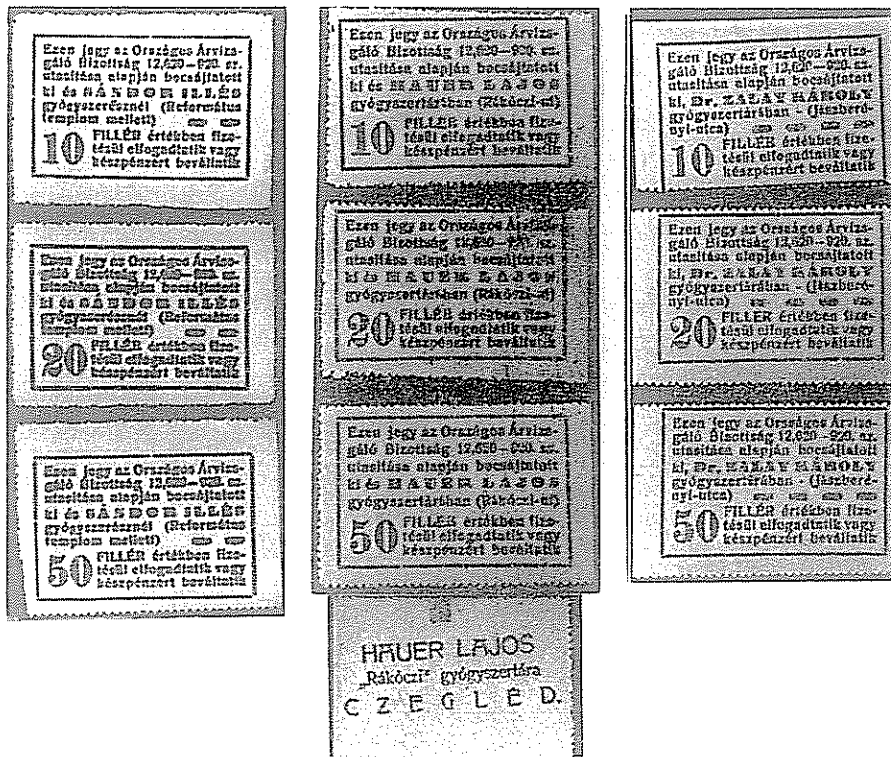
mennyiségű aprópénzt igényelt volna, s az így előállott nagymérvű aprópénzhiány bénítólag hatott a kereskedelem normális menetére. Az 1920-as évek elején kibocsátott szükségpénzek ezen az állapoton próbáltak segíteni, a lehetőség határain belül. Ez a háború utáni nagymérvű aprópénzhiány arra készítette az illetékeseket, hogy szorgalmazták a szükségpénzek kibocsátását (Országos Árvizsgáló Bizottság 12 620/1920. sz. utasítása) ezért élelmes nyomdák azonos klisékkel, csupán a nevek és a hozzájuk tartozó címeknek a megváltoztatásával, gyógyszerértáraknak, kereskedőknek, vendéglőknek, azonos szövegű és kiállítású szükségpénzeket nyomtattak, ugyancsak azonos méretben és címletekben, a fenti utasítás számának megjelölésével. Ígyszülettek meg az 1920-as évek elején a ceglédi gyógyszerértáraknak a csaknem azonos szükségpénzei 50 x 40 mm-es nagyságban, 10, 20 és 50 filléres címletekben.

Ilyenek voltak a *Hauer Lajos* „RÁKÓCZI” gyógyszerértára (alapítási év 1914) által kibocsátott: az özv. *Jánossy Géza*né tulajdonában levő és *Sándor Illés* gyógyszerész által bérlett „SZENTLÉLEK” gyógyszerértár (alapítási év 1807) által kibocsátott; valamint a *Dr. Zalai Károly* „REMÉNY” gyógyszerértára (alapítási év 1886) által kibocsátott, az előbbieken jelzett címletű és méretű, kartonra nyomott szükségpénzei.

A zezedi gyógyszerértárak kétféle típusú papír szükségpénz sorozatot bocsátottak ki, szintén az 1920-as évek elején bekövetkezett aprópénzhiány idején. Az egyik típus volt az a sorozat, amelyet a

3. ábra. A kevevári gyógyszertár szükségpénzjeinek szövege a nemzetiségekre is tekintettel volt

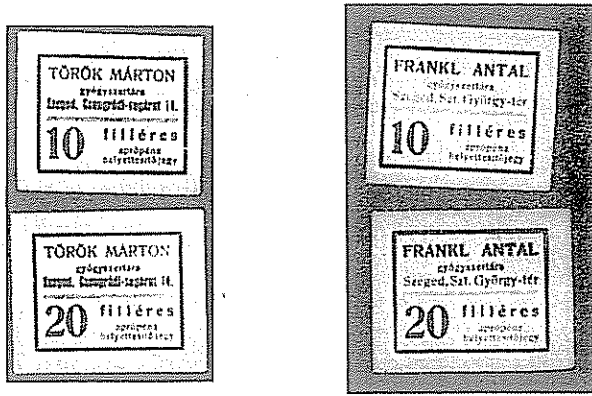
4. ábra. A ceglédi gyógyszertárak szükségpénz kibocsátásai külön engedély alapján készültek

Szegedi Gyógyszerész Testület készítetett, Engel Lajos szegedi nyomdájában, több színváltozatban, karton papíron. Ezek 43×31 mm-es nagyságban és 10, 20, valamint 50 filléres címletekben készültek. Előlapjukon a Szegedi Gyógyszerész Testület neve és kígyós emblémája, valamint a szükségpénz névértéke állt, a hátlapja pedig üres volt, a szükségpénzt kibocsátó gyógyszertár gumibélyegzője számára. (Ismeretesek üres hátlapú, tehát forgalomba nem került példányok, sőt ezek felvágatlan ívei is.) A Szegedi Gyógyszerész Testület a város gyógyszertárait igényük szerint ellátta ezekkel a szükségpénz sorozatokkal.

Ezzel a Szegedi Gyógyszerész Testület által kínált lehetőséggel a következő szegedi gyógyszertárak éltek: Frankl Antal Szent György téri „SZENT GYÖRGY” gyógyszertára (alapítási év 1869), Gerle Jenő Klauzál téri „KÍGYÓ” gyógyszertára

5. ábra. A Szegedi Gyógyszerész Testület egységes szükségpénzei

6. ábra. A szegedi gyógyszertárak külön készítettett szükségpénzei

(alapítási év 1874), *Leinzinger Gyula* Széchenyi téri „SZENTHÁROMSÁG” gyógyszertára (alapítási év 1834), *Dr. Löbl Imre* Gizella téri „SEGÍTŐ MÁRIA” gyógyszertára (alapítási év 1850), *Salgó Péter* Mátyás király téri „SZENT ISTVÁN” gyógyszertára (alapítási év 1870), *Bokor Adolf* tulajdonában levő és *Székessy Ferenc* gyógyszerész által bérelt Boldogasszony sugárúti „CSILLAG” gyógyszertára (alapítási év 1914), *Temesváry József* Klauzál téri „MEGVÁLTÓ” gyógyszertára (alapítási év 1713), *Török Márton* Csongrádi sugárúti „ERZSÉBET KIRÁLYNÉ” gyógyszertára (alapítási év 1907) és végül *Vajda Imre* és *Szűcs Béla* tulajdonában levő és *Szittner János* által bérelt, valamint *Ajtai Júlia* kezelésében a *Kállay Albert* utcában levő reáljogú „MEGVÁLTÁS” gyógyszertár (alapítási év 1713).

Arra való hivatkozással, hogy a Szegedi Gyógyszerész Testület nem tudta biztosítani kellő mennyiségben a gyógyszertár forgalmához elegendő papír szükségpénz igényét, *Frankl Antal* és *Török Márton* saját szükségpénz sorozatot is bocsátott ki, azonos küllemmel, azonos nagyságban (47×38 mm) és azonos címetekkel (10 és 20 filléres). Az eltérés csupán a tulajdonos neve és a gyógyszertár címe volt. Így ennek a két gyógyszertárnak kétféle tí-

(*Semmelweis Orvostörténeli Múzeum, 1013 Budapest Apród u. 1—3.*)

Érkezett: 1979. XII. 11.

PEVARYL®

Kranz, O.: Drugs made in Germany 22. 139 (1979).

A folyóirat kutatási és terápiás újdonságokat bemutató része a Cibig-gyár Pevaryl néven forgalomba került ekonazol-nitrát tartalmú új gombaölő szerét ismerteti. A 0,2% hatóanyagot tartalmazó Epi-Pevaryl spray, 0,1% tartalmú Epi-Pevaryl oldat és emulzió, valamint az 1%-os Gyno-Pevaryl hüvelykúp és kenőcs indikációs területe a dermatofitózis, gram-pozitív bakteriális fertőzés és gombás megbetegedés különböző formái. A közlemény részletesen ismerteti a készítmények akut toxicitási vizsgálatát, valamint a nisztatiuml és penicillinnel összehasonlított hatásspektrumát, hatékonyságát. Klinikai értékelő részben hangsúlyt kap a dermatomikózisok, illetve a terhesség alatti hüvelyfertőzések kedvező reakciója (128).

ijj Pólessy István

A NETELMICIN FARMAKOKINETIKÁJA ÚJSZÜLÖTTEKBN

Siegel, J. D. et al.: Antimicrob. Agents Chemother. 15. 246 (1979).

101 újszülött kezelése során nyert farmakokinetikai adatokat összegzik a szerzők közleményükben. 3 és 4 mg/kg adagú netelmicin im. beadását követően fél óra múlva 5,6—6,9, illetve 7,8—8,4 mg/ml vérkoncentrációt észleltek, mely arányos volt az újszülöttek gestációs korával. A felezési idő 3,4—4,7 óra között mozgott, a születési súllyal, gestációs és születés utáni korral fordított arányban. 10 esecsemőt vizsgálva az im. és iv. adagolást követően a gyógyszer kinetikája nem különbözött. 12 alacsony súllyal született esecsemő átlagosan 6 és fél napig tartó 4 mg/kg adagú kezelése után kumulációt észleltek; kinetikája kétkompartimenter modellel jól leírható (129).

ijj Pólessy István

pusú szükségpénz sorozata volt. Egyébként az egyes gyógyszertárak által kibocsátott szükségpénzeknek a színváltozatai mellett olyan változatai is lehetségesek, mint a különböző alakú és szövegű gumibélyegzők, különféle aláírások, sőt ezek variánsai.

Ezzel röviden áttekintettük a mai napig ismeretes magyar gyógyszertári papír szükségpénz kibocsátásokat. Szeretném azonban ismételtelen felhívni a figyelmet az itt nem szereplő darabok ismertetésének fontosságára.

Д. Ракоци: Выпуск временных бумажных денег аптеками

Автор описывает временные бумажные деньги выпущенные во время и после I. мировой войны аптеками для восполнения недостатка сменных монет.

G y. R á d ó c z y: Emergency paper money issues by pharmacies

A review is presented on emergency monies or notes which were issued by pharmacies. These emergency paper currencies were intended to replace the small change being scarce during and directly after the first world war, but they were simultaneously means of some publicity as well. The emergency paper money issues, reviewed herein, include all such kind of currency having been ever floated by pharmacies in Hungary.

G y. R á d ó c z y: Notausgabe von Papiergeld durch Apotheken

Der Autor beschreibt die Verhältnissen während der letzten Jahren des ersten Weltkriegs und der unmittelbar nach der Kriegsände kommenden Jahren, unter welcher wegen Mangel an Kleingeld einige Apothekensogenannte Ersatz- oder Notpapiergeld Noten herausgaben. Er beschreibt auch einige solche Ersatzgeldnoten.

* *Resumo en Esperanto:*

G y. R á d ó c z y: Emisioj de paper-necesmono fare de apotekoj

La aŭtoro konigas tiajn papermaterialajn necesmonojn, kiujn kelkaj apotekoj emisiiis por transponti la depriman sangmonon-mankon de la tempoj dum la I-a mondmilito kaj ĝin senpere sekvantaj.